

LA BATALLA DE PORTOPÍ SEGONS BERNAT DESCLOT

Per Xavier Renedo

En una escena de *Guerra i pau* (III,7), Rostov, un dels protagonistes de la novel·la, intenta explicar davant d'un grup d'oficials la seva intervenció a la batalla d'Schoengraben contra les tropes napoleòniques. Tolstoi explica que al principi Rostov tenia la intenció «de contar-ho tot, tal com havia passat», però gairebé sense ni tan sols adonar-se'n va acabar explicant una altra versió:

Si hagués contat la veritat als seus oients que, igual que ell, havien sentit moltes vegades la narració d'aquell atac i tenien una idea molt precisa de com havia anat i, per tant, esperaven tornar a sentir una relació igual que la que coneixien, o no se l'haurien cregut o, pitjor, haurien pensat que era culpa de Rostov si no li havia passat el que passa ordinàriament als narradors d'atacs de cavalleria.

Tant la batalla de Portopí com la d'Schoengraben es devien explicar moltes vegades des de la mateixa nit dels fets, de manera que es devia anar construint un relat diguem-ne canònic, un relat que el jove Rostov, tot i voler-ho, no és capaç de modificar. Em sembla que el relat canònic de la batalla de Portopí el va recollir Bernat Desclot, que és gairebé segur que no hi va ser. El que se'ns explica des del *Llibre del fets* és gairebé la mateixa història de Desclot, però a la vegada una altra història. Jaume I, amb més anys, més experiència i més autoritat que el jove Rostov, explica en primera persona la seva participació en la batalla, el que va fer i també el que hauria volgut fer, però no li van deixar fer, per posar ordre en el combat.

Un relat equilibrat i objectiu

Bernat Desclot, en canvi, ofereix de la batalla de Portopí un relat en tercera persona equilibrat i objectiu que en bona mesura coincideix, malgrat la diferència de perspectives, amb el del *Llibre dels fets*. Hi ha, sens dubte, divergències i buits, però en essència totes dues versions es complementen. Desclot, per exemple, no inclou la discussió entre el comte Nunó i Ramon de Montcada (§ 63) i assegura, en canvi, que va ser el propi rei qui va donar el comandament de l'avantguarda a Guillem de Montcada. Segons el *Llibre dels fets*, el matí del 12 de setembre, just abans de la batalla, només va combregar Guillem de Montcada, mentre que, segons Desclot, tothom es va confessar i va combregar, seguint l'exhortació de Jaume I en l'arenga prèvia al combat.

Llevat d'aquests i d'alguns altres detalls, el relat de Desclot en tercera persona i el de Jaume I en primera es poden superposar. En tots dos textos es presenta la mateixa disposició de l'exèrcit, amb els Montcada i els Templers a l'avantguarda, i el rei i Nunó Sanç a la reraguarda; o es mostra com els cavallers que envolten el rei intenten impedir que entri en la primera línia de combat i com, al final, el rei aconsegueix entrar-hi, o, per posar un últim exemple, es destaca la importància del control del puig guanyat primer per Guillem de Montcada i recuperat després pel rei pel desenvolupament de la batalla. Tots dos relats encaixen, però, encara que sembli paradoxal, si volem entendre bé què és el que va passar, segons Jaume I, a Portopí el 12 de setembre del 1229 cal haver llegit abans el relat de Desclot, que va ser escrit vuit o nou anys després. És evident que Jaume I no va poder llegir la *Crònica* de Desclot, i també és gairebé segur que Desclot no va poder llegir el *Llibre dels fets*: el que passa és que el relat narrat a flor de pell, encara que sigui a molts anys de distància, per Jaume I exigeix un lector que ja conegui d'entrada la història o bé a partir de fonts escrites que el més probable és que s'hagin perdut per sempre, o bé a partir de les fonts orals que van començar a circular per tota la Corona d'Aragó gairebé l'endemà de la batalla. Jaume I i el *Llibre dels fets* exigeixen, tant en aquest com en altres episodis, un lector ben informat, capaç de captar i d'assaborir la novetat que representa contar una història que tothom coneix des d'un punt de vista nou: el del propi rei.

Per recuperar aquesta perspectiva presento una adaptació al català modern del relat de la batalla de Portopí segons els capítols 36-37 de la *Crònica* de Bernat Desclot.

© Xavier Renedo

*Com la host del rei d'Aragó se mesclà amb la host
del rei sarraí, e com morí En Guillem de Montcada*

Quan va arribar dimarts al matí, el rei va fer venir davant seu tots los barons, e els cavallers i els va dir: —Barons, va dir el rei, tots hem d'estar molt alegres i hem de donar gràcies a Déu per l'honor que ens ha concedit: que hem pres terra, malgrat els sarraïns, i els hem vençut i derrotat. Aparellem-nos i anem-nos-en cap a la ciutat, i veurem si trobem els sarraïns, que Déu és amb nosaltres i els vencerem. I que cadascú procuri de confessar-se i de fer penitència pels seus pecats, i que lluiti per Nostre Senyor, que va sofrir molt fins a la mort per tots nosaltres.

Tothom va donar per bo aquest consell, i van anar a sentir missa i a combregar. I després se'n van anar a esmorzar de seguida, i havent esmorzat es van armar tant ells

com els seus cavalls, van recollir les tendes i l'arnès i van carregar les atzembles. I després van muntar a cavall i el rei va donar la davantera a En Guillem de Montcada.

Quan Guillem de Montcada, seguint les ordres del rei, va ser al capdavant de l'exèrcit, va reunir els seus cavallers, els seus parents i tots aquells que formaven part del seu seguici, i els va dir: —Barons, tots sou parents o vassalls meus, i bons cavallers i nobles. És un gran honor per tots nosaltres ser presents en els primers atacs. Per tant, tots n'heu d'estar molt satisfets i heu de ser valents a l'hora de combatre contra els enemics de la creu. I que ningú no es separi de la meva senyera!

Quan En Guillem de Montcada va acabar el seu discurs, tots estaven molt alegres i encesos d'amor a Déu, i disposats, si calia, a morir per Déu. Aleshores tots van muntar a cavall ben armats, amb les atzembles carregades i els servents preparats per partir, i van començar a avançar cap a la ciutat. En Guillem de Montcada era a l'avantguarda de l'exèrcit amb tots els seus homes, acompanyat de la cavalleria dels Templers. El rei i En Nunó eren a la reraguarda amb tots els altres barons. I els servents anaven a davant de tot, i van avançar tant que van arribar al tombant d'un coll i van veure l'exèrcit dels sarraïns que estava més enllà del coll, prop d'ells. Els servents van veure tanta gent a peu i a cavall que van recular i van avisar En Guillem de Montcada que hi havia molts de sarraïns darrere del coll.

Aleshores tots plegats avançaren cap al coll i quan hi van arribar es van trobar amb la host dels sarraïns i els van atacar, de manera que la batalla va ser gran i forta. En Guillem de Montcada va veure un puig davant seu i va creure que, si els cristians podien pendre aquell puig, haurien guanyat la batalla i els sarraïns ho tindrien molt malament, però, si els sarraïns l'ocupaven, els cristians perdrien la batalla. Aleshores es va separar de la seva partida amb un grup de cavallers i va anar a atacar els sarraïns, els va vèncer i, malgrat la seva oposició, va pujar cap al puig que dominava tota aquella serra. Quan els sarraïns ho van veure es van enutjar molt, i ben bé 12.000 homes es van separar de l'exèrcit sarraí per pujar cap al puig on hi havia Guillem de Montcada, que, en veure'ls venir, va dir als seus cavallers: —Barons —dix ell— aneu-los a ferir i jo romandré ací tot sol amb un cavaller, que si podem retenir el puig haurem guanyat la batalla.

Aleshores els cavallers van anar a atacar i a ferir els sarraïns, els van desfer per totes bandes, però n'hi havia tants que no van poder recular al puig on era Guillem de Montcada. Els sarraïns, en canvi, van pujar al puig i En Guillem de Montcada, que els va veure venir, va intentar escapar, perquè només tenia un cavaller al seu costat, però no va poder baixar amb el cavall, ja que la muntanya era plena de roques i feia molt de pendent. I va recular per pendre un altre camí, però els sarraïns el van sorprendre per totes bandes i no es va poder defensar, va rebre un cop a la cama i va tocar a terra amb el peu, i després van matar el seu cavall i va caure del tot a terra i allà va morir. I el cavaller que estava al seu costat mentre els sarraïns combatien amb En Guillem de Montcada es va defensar tan bé com va poder i després, quan va veure que el seu senyor queia mort, va escapar dels sarraïns i, malferit en el cap i en la cara, se'n va tornar amb els cristians.

Mentrestant En Ramon de Montcada seguia la senyera, i anava endavant atacant i donant grans cops, però el seu cavall va ensopegar i va caure enmig de la gran multitud que combatia, i així va morir.

Capítol XXXVII. Com la host del rei d'Aragó desbaratà e vencé la host dels sarraïns, e com assetjaren la ciutat de Mallorca.

El rei, que estava a la reraguarda, va irrompre en la batalla i va anar a atacar els sarraïns amb la seva cavalleria. I quan la batalla estava en el seu moment més intens, i els que

encara eren a les naus van desembarcar per reforçar el rei i els altres barons, el rei va veure que els cristians havien perdut el puig i que els sarraïns s'hi havien fet forts.

—Barons, va dir el rei als cavallers que tenia al seu voltant, anem cap al puig i fem-ne fora els sarraïns que, si el podem controlar, haurem guanyat la batalla.

—Senyor, van dir els cavallers, vós no hi pujareu, que hi ha molts de sarraïns, però hi pujarem nosaltres i vós quedeu-vos ací amb una part dels cavallers.

Aleshores el rei picà d'esperons, es va posar l'escut al davant i va començar a pujar pel pendent. I els cavallers, que van veure que no li ho podien impedir, van brocar i es van posar al seu darrere. I el rei, atacant i ferint amb els seus cavallers, va pujar cap al puig, on van trobar molts i molts de sarraïns, de manera que la batalla que va tenir lloc allà dalt va ser molt forta per totes bandes. Els sarraïns no van poder resistir l'atac del rei i dels seus cavallers, que van matar tants de sarraïns que la sang corria pel puig cap avall com si fos un riu, de manera que els sarraïns van haver de baixar del puig fugint de forma desordenada.

Quan el rei sarraí e tot el seguici que l'acompanyava va veure que els cristians havien pres el puig i que tan malament els havia anat, es van desanimar molt, es van donar per morts i va començar a recular i a fugir cap a la muntanya. I el rei d'Aragó, amb tots els seus, els va perseguir atacant-los i ferint-los fins que els sarraïns es van refugiar en els boscos i en les muntanyes. Després el rei i tots els seus van recular contents i alegres i van donar gràcies a Déu. En tornar van llevar el camp, van recollir els cristians morts i els van dur a la platja per poder-los enterrar a Mallorca.

Mentrestant els qui encara eren als llenys, les tarides i les galeres que eren a Santa Ponça van desembarcar, i cadascú va anar a trobar els seus amics, i qui els trobava vius se n'alegrava molt, i no era gens estrany. A més, en tota aquella batalla només hi van morir catorze cavallers, entre els quals hi havia En Guillem de Montcada, En Ramon de Montcada, N'Huguet del Far i N'Hug de Mataplana. Entre els homes de peu hi va haver, malgrat la magnitud de la batalla, molt poques baixes.

Bernat Desclot